

Сена АРИФ-ШЕШУМ

ТУРЦИЗМИТЕ КАЈ ВОЈДАН ЧЕРНОДРИНСКИ

Основната цел на овој труд е да се изделат турцизмите во делата на Чернодрински. За таа цел го користевме изданието на Македонска книга од 1975 година со наслов: В. Чернодрински *Избрани дела*, приредил Александар Алексиев.

Во книгата се поместени драмите:

- *Македонска крвава свадба*
- *Од ѓлааџија си љаџиџе*
- *Робоџи и Аџаџија*
- *Срешиџа*
- *Зло до зло*

Во сите овие драми повеќе или помалку се присутни турцизми, а истите можат да бидат презентирани во неколку нивоа и анализирани од неколку аспекти.

Но секако мора да нагласиме дека во драмата *Македонска крвава свадба* има најголем број турцизми. Сите нив ги издвоивме, ги групиравме по одредени критериуми и нивоа на анализа, за на крај да ги донесеме своите заклучоци.

Најнапред ќе ги дадеме изделените турцизми:

стр: 27 - (Лица што учествуваат)... Осман- бег, чифлик сајбија.

стр: 27 - Тефик Паша, валија, I, II, III Заптија, мезлич.

стр: 29 - Благуна ... дур да се соберат берикетов
(во песна)... ако ми е варај јабандија.

стр: 31 - Трајан ... Џанам, требит да се чинит дикат чоек.

Трајан! ... А! Тамам работа ... ти ќе кажиш некој женски будалштилак, не било на добро, јок!

Благуна: Бре, да му е алал, ама свирење свирит!

Кој ли ќе е аџиба?

Дуко:... Овчарлок, џанам пашалок.

стр: 32 - Цвета Белки е тој.

Богдан Ја велам, к'де ќе бидит касмет тамо ќе е дајме.

- Тамам, тамам.
- стр: 33 - Спасе..... Ајрлија да е ...
Трајан Греота е да се плачине, ама што марифет
Благуна.... Ич не чинит
Спасе.....мори стрино, аклија си.
- стр: 34 - Дуко: ... а сега цел чифлик има.
Спасе:... да се праат на ќори.
Трајан: ... Машала, арна стока си имал.
- стр: 35 - Спасе ... голема кавга ... роден саде за пакост
... И, јаз'к страшливци!
.. да ти е јаз'к ако не ми платиш.
- ербап
- мулк
- кеф ... ако ти е кеф
- стр: 36 -... за апарат ваш ... душманите
- стр: 38 - ... Чунким коа бевте вие илади
- изин
- кефил
- мутлак
- стр: 41 - ... Ах, бре пиле, али ќе ме сакаш аџиба?
- болаки
- севда
- шака
- елбете
- ујдисват
- стр: 47 - ... бош лаф
- сус
- ал бу свиња бре
- иктизалија
- да ти е јаз'к за бојот
- стр: 54 - ... саклдисуваш
- стр: 56 - ... чиф беа, чиф
суртуци
икјација
едепсас
- стр: 58 - ... болаки раат з'т
- стр: 62 - ... нали сме з'т со коџабашијата

- анасана кафир
- чабук
- бре копек, пис милет, бре шејтан чабук,
- стр: 64 - ... не им врзи за кусур..
... зер коски ќе кршам ...
бак шинди
... да седи чапрасдиван пред мене
... таксират
...на укумат
...чаре
... да конуштисаш
- стр: 71 - ... евет
... тенха
...терсене
- стр: 72 - ... Инглизот ... френгот ... Алеман
- белки ќе кандердисаш
- Кандисав
- стр: 74 - .. мајка умре од мерак по мене
- беим, бејм
- стр: 75 - ... Сакај му мувлет – сабур
- сторило ниет
- давија на укуматот
- гит орда
- заптие гељор
- капу капи
- ејвала
- да бастисаме вашата кука
- стр: 80 - ... чик'н дишери..
... дур бакалам
... ким дер?
... не истерсан беим?
- стр: 85 - ... валај и валај, ... биљај
- стр: 88 - а гиди иманс'с
.. рушвет
.. мастраф
.. муракеп

..захмет
.. рица ќе чинам ..
аразгеле, Вали Паша ме вика
..мегер

стр: 91 - ... Ич расипвам атарот на Осман бег
селјам аљукум
сељам
аликум

стр: 93 - ... саи ми?
- салтанат
- бузук
- бујрунус / бујрунос
- арзоал
- каршилок
- давран, давран
- ујгун
- имзата ...

Вниманието секако ни го привлече и Речникот на крајот од изданието, кој поточно е насловен како: „Речник на почесто употребувани Турски зборови и изрази“.

Во врска со овој речник би можеле да се нагласат две работи:

Прво: Фондот на зборовите дадени во речникот би можел да се прошири уште најмалку за 30% и повеќе. Ова е особено значајно ако ги имаме предвид денешните илади читатели и ученици. Мислам дека скоро сите зборови Турцизми во драмата, освен некои 3-5% би требало да бидат преведени или објаснети за да биде текстот потполно разбран.

Второ: Има потреба од корекција на дадените преводи на некои зборови, бидејќи се погрешно преведени. Ќе дадеме неколку примери:

1. заптие гељор - доаѓа заптието, < доаѓа полиција
2. аџаба - зарем, + < дали?
3. ашик - љубовник, + < заљубен
4. ексик - ништо за тоа, < помалку, пусто нека е,
5. мезлич - собир, + < собрание (овде има и грешна транскрипција - меџлиз <meclis)

6. мувлет - рог (сосем погрешно), < рок (и овде е погрешна транскрипција - мударет <muddet

7. падишах - султан (ова се две различни работи)

8. чапрас диван - вкрстено испитување (ова е сосем погрешно), чапраз диван = мирно стоење на нога од страна на жените, со раце прекрстени преку градите.

Како што беше веќе истакнато, Турцизмите што ги издвоивме ги анализираваме во неколку групи: (овде да назначиме дека голем дел од овие зборови се од Арапско и Персиско потекло)

1) административна терминологија:

- разни службени и официјални објекти
- разни служби, службеници и функции
- термини кои се употребуваат во рамките на службени разговори, одлуки.

Овде сакам да нагласам дека е мошне интересно што во делот во кој се набројуваат личностите во драмата, токму термините од овој тип се оставени на турски. Тоа од своја страна го покажува и потврдува големото познавање на турскиот јазик во периодот кога се пишуваат драмите. (Примери: чифлик сајбија, валија, заптије, мезлич, кмет, азбии, башибозуци, мудур, давија, арзоал)

2) Зборови од секојдневниот живот кои што се користат или се препознатливи од страна на постарите генерации (ич, аман, мутлак, аклија, машала, кавга, јабанџија, јаз'к, берикет, таман, душман, алал, кар, јок, цанам, кеф, севда, чифт, терсене, рушвет);

3) Зборови кои денес ретко или воопшто не се користат во секојдневниот говор или многу тешко се разбираат; и заради тоа наидуваме на нивна погрешна употреба и погрешна и разновидна (фонетска) транскрипција: (марифет, гајле, ербап, мулк, кефил, ујдисвит, иктизалија, илјација, кафир, таксират, терсене, тенха, ниет, бастисаме, руќвет, разгеле, захмет, мегер, каршилок, давран, зер...).

- 4) Група на турски зборови кои во зависност од контекстот или од месото во реченицата не мора да имаат само едно значање туку и поинакви решенија при преводот.

Мислам дека овој момент е мошне значаен како за толкувањето на турцизмите, така и за поновите генерации автори кои во своите текстови користат турцизми.

Примери:

чунки - како да

- исто како

- а тоа што

- ујдисват

- одговара (прилега)

- згодно е

- дикат

- внимание

- чувај, да се чува

- да се пази (обично со: „чини дикат“ - внимавај)

јок – не!

- како да не!

Марифет – способност

- што вреди (што работа направивме)

- мутлак - секако

- сигурно

- обавезно (неодложно) јаз'к - срам да ви е

- проклет (проклет бил)

- штета

5) Различна ортографија на турцизмите:

кеф - кејф - кеиф

јаз'к-јазак

заптије - заптија

берикет - берекет

чунки - чунким - чункин

џанам - џанум

чиф - чифт

ВОЈДАН ПОП-ГЕОРГИЕВ ЧЕРНОДРИНСКИ: ЖИВОТ И ДЕЛО
Зборник на трудови, Институт за македонска литература, Скопје,
Дом на културата, Струга 2001

пашал'к - пашалак - пашалок

к'смет - касмет

аирлија - арлија

ат'р – атер – атар.